

rea regi non possunt. In talibus ergo regionibus sic discolis necessarius est Regibus principatus despoticus, non quidem iuxta naturam regalis domini, sed secundum meritum, & pertinaciam subditorum. Et ista est ratio Augustini in predicto jam Lib. Philosophus etiam in III. Politic. ubi distinguit genera regni, ostendit apud quasdam barbaras nationes regale dominium esse omnino despoticum, quia aliter regi non possent: quod quidem dominium precipue viget in Grecia, & apud Persas saltem quantum ad regimen populare.

Hec igitur de dominio in tantum sint dicta, & qualiter principatus despoticus ad ipsum reducitur, & unde dividitur contra politicum; quod in capitulo de dominio politico adhuc clarus ostendetur.

CAPUT XII.

Hic sanctus Doctor declarat de dominio imperiali, unde istud nomen habuit originem, & de quibusdam aliis nominibus ubi incidenter distinguuntur monarchia, & quantum duraverunt.

De imperiali vero post predicta dominia, congruum videtur esse dicendum, quia medium tenet inter politicum & regale, quamvis universalis; & ideo quantum ad hoc præponi deberet regali; sed alia causa est quare postponitur, quam nunc prætermittimus.

Circa hoc quidem tria pro nunc sunt attendenda. Unum de nomine, quia nomen istud à supremo dominio fastuose, & elate trahit originem, & quasi omnium dominus: unde & ille superbus Nicanor, cum rogaretur à Judæis ut deterreret diei sanctificationis, hoc est sabbathi, cum arrogantia ad eisdem quærens, si erat potens in celo qui imperavit agi diem talem, responsoque acceperit quod erat potens in celo Dominus Deus: Et ego, inquit omni fastu non modico, sum potens super terram, qui impero arma sumi. (II. Machab. xv. 5.) Propter quam causam ipse postea divinitus turpiter à Juda Machabeo, ut scribitur in II. Machab. captus in bello, amputatisque capite, & manu dextera, quam contra templum erexerat, mala morte vitam finivit. Quædam autem alia nomina istius domini assumpta sunt à quibusdam excellentibus viris dicti principatus propter aliquam prærogativam in eis reperitam, ut Cæsar à Julio, ut historice tradunt, sic dictus; quia, ut scribit Isidorus Lib. Etymologiarum IX. quia eam mortue maris utero prolatus est, vel quia cum cæsario natus: à quo Imperatores sequentes sic vocati sunt, quia comædes essent; sed Augustus, ab augendo republicam; & primus vocatus est Octavianus, ut idem Isidorus scribit.

Secundum autem quod hic attendimus, est de processu istius imperii: quia supra est tactum de quaduplici monarchia, sed nos quantum possumus addere, de qua infra dicemus. Prima fuit Assyriorum, cuius caput Ninus fuit tempore Abrahæ Patriarchæ, que duravit 1240. annos, ut scribit Augustinus IV. de civit. Dei, usque ad Sardanapalam, qui propter merita muliebria perdidit principatum; sed Arbaces transiit ad Medos, & Persas. Quo tempore regnavit Prorex dux Romanorum, ut idem Doctor in XVIII. dicit. Secunda vero Monarchia, videlicet Medorum, & Persarum, duravit usque ad tempora Alexandri, 233. annos, quando videlicet devincitur Darius à predicto Principe, ut scribit idem Doctor in eodem Lib. XII. Sed monarchia Græcorum in

Alexandro incepit, & in eodem finitur. De quo dicitur in I. Mach. quod regnavit Alexander annis quadecim, & mortuus est. Sed quamvis Græci non haberent universalem dominium, viguit tamen regnum Macedonum usque ad mortem Alexandri, de quo & predictus Liber mentionem facit, annis 485, ut Augustinus scribit in eodem XII. Lib. In quo predictus Princeps suum inchoavit dominium, patri suo in eodem regno succedens, ut historice tradunt. Post hanc autem monarchiam Romanus principatus vigere incepit. Tempore enim Judæ Machabæi, qui immediate quasi post mortem floruit Alexandri, cum Prologo Lagi concurrente, in Lib. I. Machabæorum, multa de Romanis traduntur. In quibus ipsorum potentia ad omnes mundi plagas videbatur diffusa, sub consulibus tamen: quia superstitibus Regibus cum finitimis sollicitabantur regionibus, & modice adhuc erant virtutis. Duravitque consularis, immo monarchia, usque ad tempora Julii Cæsaris, qui primus usurpavit imperium; sed parum in ipso supervixit, à senatoribus quidem occisus propter abusum domini. Post hunc Octavianus filius sororis suæ successit, qui vindicta exercita contra occisores Julii, inperfectoque Antonio, qui monarchiam tenebat in oriente, solus ipsam obtinuit: & propter suam modestiam longo tempore in eo principatum habuit, ac in quadagesimo secundo anno sui regiminis completa septuagesima hebdomada secundum Daniel stili domini, cessante regno, & sacerdotio in Judæa, nascitur Christus, qui fuit verus Rex & Sacerdos, & verus Monarcha: unde post resurrectionem suam apprensus discipulis suis dixit: *Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra:* quod quidem, ad humanitatem oportet referre secundum Augustinum, & Hieronymum, quia de Divinitate nulli est dubium quin semper habuerit.

CAPUT XIII.

Hic sanctus Doctor declarat de monarchia Christi, quomodo in tribus excellit, & Octaviano Augusto, quomodo gessit vices Christi.

Et hæc quinta monarchia, que successit Romanis, secundum veritatem omnibus præcellit ex triplici parte. Primo quidem ex annorum quantitate, quia plus duravit, & adhuc durat, & durabit usque ad mundi renovationem, ut patet in visione Danielis, ut dictum est supra, & adhuc nunc magis declarabitur. Secundo apparet ejus excellentia ex dominii universalitate, quia in omnem terram exiit sonus cornuum, & in fines orbis terra verba eorum. (Psalmi. xviii. 5.) Nullus enim angulus mundi est, nulla plaga, in qua nomen Christi non adoretur. Omnia enim subiecit sub pedibus ejus, ut introducit Apostolus in fine I. Epistolæ ad Cor. In princ. etiam Machabæi Prophete (cap. I. 11.) ostenditur istud dominium. *Ab ortu, inquit, Solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offerunt nomini meo oblatio multa: quia magnum est nomen meum in gentibus: dicit Dominus exercituum. In quo verbo satis apparet quod dominium Christi ordinatur ad salutem anime, & ad spiritualia bona, ut jam videbitur; licet à temporalibus non excludatur eo modo quo ad spiritualia ordinantur. Et inde est quod quamvis Christus adoraretur à Magis, glorificaretur ab Angelis in signum universalis sui domini, humiliter tamen loco jacuit, vilibus involutus pannis. Quia quidem via homines melius ad virtutem*

CAPUT XIV.

Movetur questio de monarchia Christi, quo tempore incepit, & quomodo latuit, & quare: & duplex assignatur causa suæ occultationis, & prima ponitur una.

Sed tunc oritur questio de isto Domini principatu, quando incepit: quia constat multos postea imperasse, ipse vero abjectam vitam elegit. Unde in Matthæo (v. 11. 20.) dicitur: *Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* Item in Joan. scribitur, quod cum pavisset multitudinem abscondit se, quia volebant eum populi rapere, ac Regem facere. Item in eodem (xvii. 1. 36.) ipse dicit: *Regnum meum non est de hoc mundo.*

Ad hanc autem questionem est responsio, quia principatus Christi incepit statim in ipsa sui nativitate temporalis. Cujus argumenta sunt in eodem die, Angelorum ministratio, & denuntiatio: unde in Luca (11. 10.) scribitur, quod Angelus ad pastores ait: *Anuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis Salvator mundi.* Item Magorum adortio: unde in Matth. (11. 1.) dicitur: *Cum natus esset Jesus in diebus Herodis Regis, ecce Magi veniant ab oriente Hierosolymam, dicentes: Ubi est qui natus est. Rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, & venimus adorare eum.* In quibus actibus satis est notus principatus ejus, ac temporis exordium: prophetarum quidem, & prænantius per Isaiam in verbis supra præmissis. Et attendendum quod (4) sua infantia plus apparuit virtutis, & potentie præteritis excellentiam sui domini, quam in adulta ætate, ad insinuandum suam infirmitatem esse voluntariam, non necessariam, que assumpta est ab ipso: & non publice usmo nisi in casibus propter duplicem causam, quæ ad præsens sufficiunt. Una est ad docendum in Principibus humilitatem, per quam quis redditur in regimine graciosus. Quia humilitas meretur gratiam juxta illud (Prov. xxix. 23.) *Humilem (5) spiritum suscepit gloria: & iterum (Ecclesi. 11. 19.) In mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligere: & in Canonica beati Jacobi (iv. 6.) Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Sed tanto amplius in Principe esse necessaria, quanto per eminentiam sui status, denribus invidia superiore non patientis laceratur. Quod considerans David Rex, fastuosæ Regis filia, videlicet Michol, insultant, & dicenti, quod coram ancillis suis se discooperisset ad Dei laudem, & reverentiam divine arce, que tunc pro numine habebatur, responsum dedit, ut patet in 11. Regum (vi. 22.) *Ludam, inquit, ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum, & quam omnem domum ejus, & præcepit mihi ut essem dux super populum Domini in Israel. Et ludam, & virior sum, plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis. Quam regulam Christus servare voluit in se ipso secundum voluntatem Dei Paris, per Prophetam Zachariam prænantiam, quam Evangelista Matth. (xxi. 5.) in Christo adimpletam esse pronuntiat. Ecce, inquit, Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, &*

tem trahuntur quam armorum virtute. Et hoc quidem intendebat, licet sapius sua ueretur potentia ut verus Dominus. In humilitate ergo vixit, & demum in Augusto subsistit ut describeretur universus orbis in ortu Domini, ut Lucas Evangelista testatur. Et in hac descriptione solvebatur census, sive tributum, ut historice tradunt, in recognitionem debite servitutis, non sine mysterio: quia ille natus erat qui verus erat mundi Dominus, & Monarcha, cujus vices gerebat Augustus, licet non intelligens, sed nutu Dei, sicut Caiphas prophetavit. Unde hoc instinctu dictus Cæsar mandavit tunc temporis, ut narrat historia, ne quis de Romano populo Dominum ipsum vocaret. Quas quidem vices monarchie post Christi veri Domini nativitatem gessit Augustus, quatuordecim annos toto orbe terrarum subacto quia, ut acta Principum Romanorum describunt, dictus Cæsar Augustus quinqueaginta sex annos, & menses sex tenuit principatum. Tyberius etiam, qui eidem Augustum successit, ut narrat historia, Christum tantquam verum Dominum inter deos transferri voluit, licet impeditus fuerit à superbo, & fastuoso senatu impatiencia alicujus domini. Tertio autem apparet excellentiam monarchie Christi super alias quatuor præcedentes, ex dominantia dignitate, quia Deus, & homo. Secundum quam considerationem humana natura in Christo participat infinitam virtutem, ex qua majoris fortitudinis est, & virtutis supra humanam fortitudinem, & virtutem. Quam quidem describit Isaias (cap. 1x. 6.) quantum ad virtutem temporalem Christi: unde ipsum Monarcham appellamus. *Parvulus, inquit, natus est nobis, & filius datus est nobis: & factus est principatus super humerum ejus: & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.* In quibus verbis omnia tanguntur que requiruntur ad verum Principem. Hic ergo principatus, sive dominium omnes monarchias, sive domina transcendit, annihilat, & confringit, quia omnia regna subjiciuntur eidem: quod per eundem Prophetam (cap. xiv. 23.) prænantiam est. (1) *Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi curvabitur omne genu.* Et Apostolus Paulus ad Philipp. (cap. 11. 10.) *In nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.* De hæc monarchia concludit Daniel (cap. 11. 44.) exposita Nabuchodonosor sui somnii visione. *In diebus, inquit, (2) illis, hoc est post illas quatuor monarchias Assyriorum, Persarum, & Medorum, Græcorum, & Romanorum, suscitabit (3) Dominus regnum cæli, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri non tradetur, & comminuetur universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.* Cujus quidem ratio eternitatis satis est in promptu: quia iste principatus æterni conjungitur, cum isie Dominus, Deus, & homo sit.

Et sic completus est circulus à puncto ad punctum: quia probatum est supra, à Deo omne dominium originem trahere. In isto vero principatu percursum hominum motibus, terminatur principatus sicut in re immobilis, ultra quam non est motus. Et sic oportet ex dictis concludere, quod istud dominium non potest defecere.

(1) *Vulgata:* In memetipso juravi... quia &c. (2) *Vulgata:* regnorum illorum. (3) *Vulgata:* Deus cæli regnum. (4) *Al.* in sua instantia. (5) *Vulgata:* Humilem spiritum suscepit gloria.

pullum filium subjugalis. Quod si Principes mundi de humilitate commendantur, & paupertate, per quæ gratiosi facti sunt subditis, & ipsarum prosperatum est dominium; quare non magis commendabimus perfectam humilitatem Christi? Scribit enim Valerius Maximus Lib. II. de Cōdro, Atheniensi Rege, & Augustinus de civit. Dei, quod cum Peloponenses pugnant contra Athenienses, ex consultatione Apollinis certioratus est, quod ille exercitus prævaleret cujus dux mortui dicaretur. Unde Rex Codrus pro salute suæ gentis, in effigie pauperis se hostibus interficiendum obtulit: ipsoque mortuo in fugam versi sunt hostes. Propter quod Athenienses ipsam inter deos asserebant fuisse translaturam. Tradit etiam idem Augustinus in præfatio Lib. & Valerius Maximus de quibusdam consulibus Romanis, & Lucio Valerio, quod in tanta mortuus est indigentia, ut cogenerent amici collectam facere nummorum pro ejus sepultura. Fabritius etiam consul de hoc ipso summe commendatur. Unde scribit idem Valerius Maximus, & Vegetius de re militari Lib. IV. & dictum est supra, quod cum esset par unicuique pauperi, & legati Epitrotarum magnam auri pondus eidem offerrent, eo recusante, *Narrate*, inquit, *Epitrotis me malle hæc habentibus imperare, quam ipsa possidere.* Quid plus insisitimus? Omnes namque Principes, & Monarchie cum humilitate subjugaverunt mundum; sed cum fastu elationis perdidit dominium, ut superius est tactum. Propter quod in Ecclesiastico (111. 20.) scribitur: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam.* Amplius autem si virtus humilitatis, & benevolentie in quocumque Principe commendatur, multo magis laudari debet in Principe nostro Christo, tamquam in supremo gradu virtutis constituto.

Concluditur ergo quod Christi humilitas, & paupertas fuit consona rationi, quamvis legitimus esset Dominus propter causam jam dictam.

CAPUT XV.

Secunda causa assignatur quare Dominus assumpsit vitam abjectam, & occultam, licet esset verus Dominus mundi, & exponitur verba Isaie Prophetæ de Christo.

EST & alia ratio quare Dominus noster statum humilem assumpsit, quamvis Dominus mundi, ad insinuandum videlicet differentiam inter suum, & aliorum Principum dominium. Quamvis enim temporaliter esset Dominus orbis, directe tamen ad spirituale vitam suam ordinavit principatum, juxta illud Joannis (x. 10.) *Ego veni, ut vitam habeant, & abundantius habeant.* Hinc etiam verificatur suum verbum superius allegatum: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Propter hoc igitur humiliter vixit, ut suos fideles exemplo sui traheret ad operandum secundum virtutem, cujus via aptior est humilitas, ac mundi contemptus, ut Stoici, & Cynici posuerunt, ut de ipsis Augustinus, & Valerius Maximus referunt. Ipse etiam Seneca idem ostendit, qui perfectus Stoicus fuit, in libello de Dei providentia, & de brevitate vite ad Paulinum: per quam quis efficitur dignus ad regnum æternum: ad quod consequendum, sui domini fuit principalis intentio. Unde ipse Dominus in Luca (xx. 28.) discipulis, suisque sequacibus dixit: *Pos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis: & ego dispono vobis, sicut disposui mihi Pater meus, regnum, ut edatis, & bibatis super mensam*

meam in regno meo. Voluit igitur Dominus sequaces suos humiliter vivere exemplo sui, ex causa jam dicta, juxta illud Matth. (xi. 29.) *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde:* ac suum temporale dominium ad hoc ordinare. Unde vita spiritualis fidelium, regnum celorum vocatur, quia differt in vivendo a regno mundano, & quia ad verum regnum ordinatur æternum, non ad temporale dominium tantum. Ad tollendam igitur suspicionem de cordibus hominum, quod quasi principatum assumpsit, ut in mundo dominaretur, & hoc esset finis ejus, ut aliorum dominorum, vitam abjectam elegit, & tamen verus erat Dominus, & Monarcha, quia factus est principatus super humerum ejus, ut dictum est supra per Prophetam: quod optime fuit in præmissis verbis Isaie pronuntiatum: quia primo præponitur humilis, & abjectus: *Parvulus*, inquit, *natus est nobis* postea subjungitur cum ista parvitate virtus, & excellentia sui domini propter conjunctum: *Et filius*, inquit, *datus est nobis.* Quia enim humanitas in Christo conjuncta erat Divinitati Filii tamquam instrumentum ejus, omnipotentis erat virtutis: & ideo Prophetæ ibidem circumloquitur ineffabile ejus dominium multis clausulis singularis potentie, quæ omnes distincte habent intelligi, ut Hieronymus exponit ibidem, ut per ordinem clausularum est manifestum. Primo quidem quantum ad domini securitatem, & soliditatem: *Cujus*, inquit, *principatus super humerum ejus.* Ea enim quæ portantur in humeris, firmiora sunt: sic enim onera solidius vehuntur. Secundo quantum ad domini novitatem: unde scribitur: *Et vocabitur nomen ejus.* Admirabilis: admiratione enim dignum est, quia humilis, & pauper, & tamen Dominus inveni. Tertio quantum ad sapientie claritatem, quod est præcipue Principibus necessarium, quia *via terra ejus Rex par est*, ut dicitur in Eccl. (x. 16.) quod accidit quando Princeps per se nihil potest, sed innixus aliorum agit consilio: si- ve agitur, ut melius dicatur: unde subjungitur, *Consiliarius.* Quarto quantum ad domini dignitatem, quia *Deus.* Cum enim in ipso sit unum depositum, & una persona, in qua sunt unitæ divina, & humana natura; & principatus Christi in virtute agit divini suppositi; & ideo sequitur, *fortis.* Recipit enim influentiam Christi principatus ex divina virtute, quæ in ipso personaliter erat: quia potentia usus est Christus circa passionem, cum Judæi vellent eum occidere, & ipsum quærerent: quo dicente, *Ego sum*, statim ceciderunt in terram, ut in Joanne scribitur. Quæ quidem fines sui successoris excedit: quia constat quod Vicarius Christi non est Deus: & in hoc transcendit sua potestas potentiam sui successoris, ex quo Christus multa potuit circa ordinationem suorum fidelium, & regnum, quæ beatus Petrus non potuit, nec sui successor, ut superius est ostensum. Et ex eadem parte, videlicet quod iste parvulus erat, subditur sexta conditio singularis sui principatus, quæ est regendi benignitas: quia *pater futuri seculi*: quod ad plenitudinem gratiæ referre possumus, quia quidem qui pleni sunt, omne jugum legis leviter portant. Quia ratione Apostolus dicit ad Galat. v. 18. *Si spiritus ducimini, non estis sub lege.* Unde talibus ad regendum virga ferrea non est necessaria: & hoc singulare est in principatu Christi. Septimum, & ultimum sumitur ex eadem causa, quod est regendi tranquillitas, cum subditur, *Principis pacis*, etsi non corporis, tamen pectoris. Et hanc quidem suis fidelibus Christus Rex noster, & Princeps, & vivendo offert, & moriendo reliquit. *In mundo*, inquit (Joan. xv. 33.)

pres-

pressuram habebitis, in me autem pacem: & hoc etiam est singulari in suo principatu. In humilitate ergo, & paupertate suum fundavit dominium, & in adversitatibus, & laboribus, & ærumnis; quomodo aucta fuit respublica Romanorum, non videlicet fastu, vel pompis superbia, ut Salustius refert ex sententia Catonis, & Valerius Maximus hoc idem probat.

CAPUT XVI.

Hic sanctus Doctor declarat, quod isto modo aucta fuit respublica per exempla antiquorum Romanorum, & postea subdit de Constantino.

ET hinc est quod Rex noster Christus Principes seculi permisit dominari, & eo vivente, & eo moriente, ad tempus, quousque videlicet suum regnum esset perfectum, & ordinatum in suis fidelibus, operationibus virtuosis, & eorum sanguine lauteatum. Si enim Regulus, qui & Marcus appellatur, pro bello suæ patriæ à Carthaginensibus est occisus; si Marcus Curtius in abruptum terræ hiatum se projecit ad liberationem patriæ; si Brutus, & Torquatus filios occiderunt pro justitia, & disciplina militari conservandis, ut historia tradunt; quorum zelo respublica ex parva facta est magna; item si Seleucus apud Locros dominans, ut Valerius Maximus refert Lib. VI. filium uno orbavi oculo, alteroque se ipsum pro adulterio commisso, ut justitia servaretur contra prædictum delictum per filium perpetratum, sicque admirabili æquitate temperamento se inter misericordem patrem, & justum legislatorem partitius est: quare non magis Christiani reddi debent laudabiles, si se exponunt passionibus, & tormentis pro zelo fidei, & amore Dei, ac virtutibus variis conantur florere, ut regnum consequantur æternum, ac Christi principatus accrescat in eorum meritis? Hæc autem Augustinus de civit. Dei, quasi per totum subtiliter valde, ac diffuse pertractat: propter quod & dictum librum fecit. Quod & factum fuit intermedio tempore à passione Domini usque ad tempora beati Sylvestri, & Constantini: quo quidem seculi spatio infinita populi multitudo per mortem Christo Domino suo dedicata est, & conjuncta, ac suum ducem, & principem est secuta. Primo quidem primi duces Apostoli, & alii Christi discipuli, omnes Christi Vicarii, & Petri successores, quod fuit tempus trecentorum quinquaginta annorum, in quorum sanguine, & corporibus, ac ipsorum vite meritis fundata est Ecclesia tamquam lapidibus vivis, & pretiosis, ac ineffabili fundamentum, contra quod nec venti, nec pluvie, nec quæcumque procellæ diversarum passionum, vel quæcumque perturbacionum sæviant, ipsum possunt obruere. Opporuno igitur tempore, ut manifestaretur mundo regnum Christi compositum, virtus Principis nostri Jesu Christi Principem mundi sollicitavit, Constantinum videlicet, percutiens eum lepra, ac ipsum curans supra humanam virtutem. Quæ probata, in dominio cessit Vicario Christi, beato videlicet Sylvestro, cui de jure debebatur ex causis, & rationibus superius assignatis: in qua quidem cessione spirituali Christi regno adjunctum est temporale, spirituali manente in suo vigore: quia illud per se quæri debet à Christi fidelibus, istud vero secundario tamquam administrans primo: aliter autem contra intentionem fit Christi. Tunc adimpletum est quod post illum clausulam scribitur in Isaia ix. 7. *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.* Apertæ sunt enim Ecclesiæ ab eo tempore, & cœpit

Christus prædicari publice, quod ante non poterat sine periculo mortis. Et eodem anno quo Constantinus curatus est à lepra, & conversus est ad fidem, baptizati sunt circa partes Romanas plerumque centum millia hominum ex virtutibus ostensis per dictum Christi Vicarium. Sed attendendum quod dicit Propheta: *Et pacis non erit finis.* Constat enim post mortem Constantini filium ejus hæresi Ariana fuisse infectum, & Ecclesiam perturbasse. Unde sub eo passi sunt exilium solemnes Ecclesiæ Doctores, Hilarius Pictaviensis, & Athanasius Alexandrinus, Episcopi, ac Eusebius Vercellensis, & multi alii Ecclesiarum doctores, & clerici; nec non & caput Ecclesiæ summus Pontifex Liberius in veritate fidei vacillavit ex multa persecutione Constantii, ut historia tradunt. Post ipsum fuit Julianus Apostata, frater Galli, & consobrinus Constantii. Hic secundam intulit persecutionem fidelibus, sub quo passi sunt Joannes, & Paulus germani. Unde ergo verificatur verbum Domini per Prophetam jam dictum? Oportet autem prædicta ad pacem pectoris reducere, non corporis. Unde ipse Dominus quando pacem offert discipulis in Joanne (xiv. 27.) de tali pace loquitur: *Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis.* Manifestum est enim illa verba discipulis imminente passione dicta. Tunc autem constat ipsius persecutionem passos: unde dictum est eis in eodem temporis momento: *Si me persecuti sunt, & vos persequantur.* Hanc ergo pacem electi Christi fideles perdere non possunt, nisi velint. Quod si licuit Stoicis dicere, bona hominis, quæ virtutes appellantur, in homine semper manere, nec auferri posse virtuosus invidis, ut refert Aulus Gellius in Lib. Noctium Atticarum de Dibon Stoico, & Augustinus de civit. Dei Lib. V. quare non magis dicemus de mentibus fidelium, quod pacis eorum non erit finis, cum inhærent fini, qui sine fine vivit.

CAPUT XVII.

Qualiter Imperatores Constantinopolitani sequentes à Constantino, fuerunt obedientes, & reverentes Ecclesiæ Romanæ: & hoc ostendit per quatuor Concilia, quibus dicti Principes se subjecerunt.

HIS autem peractis, Juliano in bello Persarum interfecto, reddita est pax Ecclesiæ per Jovinianum fratrem ejus virum Catholicum, licet parum regnaverit. Istud autem notabile ab inde usque ad tempora Caroli Magni, de Imperatoribus reperitur: omnes quasi obedientes, & reverentes fuisse Romanæ Ecclesiæ, tamquam ipsa principatum teneret; si- ve respectu spiritualis domini, sicut sancta Synodus Nicæna diffinit, sive temporalis. Unde Gelasius Papa Anastasio Imperatori scripsit, Imperatorem ex iudicio Papæ dependere, ut historia tradunt, & non e contrario. Valentinianus etiam, qui immediate Jovianiano successit, sic fertur dixisse, ut Ecclesiastica historia refert, cum Archiepiscopi Mediolanensis instaret electio. *Talem*, inquit, *inobis in Pontificali instituite sede, cui nos, qui gubernamus imperium, sinere nostra capita submittamus, & ejus monita, dum tamquam homines deliquerimus, necessario veluti curantis medicamina suscipiamus.*

Et quia ista materia est fructuosa ad ostendendam reverentiam Principum circa Vicarium Christi, de Imperatoribus usque ad tempora Caroli est hic agendum. Ulterius autem à Carolo usque ad Ottavium primum, inter quæ tempora facta est diversitas in titulis.

Ccc

bus.

bus. Primo quantum ad modum eligendi; secundo quantum ad modum succedendi; tertio quantum ad modum providendi. Et ut appareat, tradendum est hic aliud de processu Imperatorum a tempore Constantini, qui subiecti fuerint Ecclesie, præter jam dictos tyrannos. Sicut enim narrat historie, postquam Constantinus cessit imperium Vicario Christi, transiit se cum sarrapis, & principibus suis in provinciam Thracie, ubi Asia major incipit, & terminatur Europa, ibique unam civitatem assumpsit, quæ vocabatur Bisantium. Quam quidem, ut historie tradunt, quasi adæquavit urbi, & suo nomine appellavit. In hac ergo fuit imperialis sedes usque ad Carolum, in cuius persona Adrianus Papa congregato Concilio in urbe imperium à Græcis transiit ad Germanos. In quo apparet Imperatores Constantinopolis à Vicario Christi, summo videlicet Pontifice, dependere, ut Gelasius Papa Anastasio scribit Imperatori, unde ipsorum imperium ad exequendum regimen fidelium secundum mandatum summi Pontificis ordinatur, ut merito dici possint ipsorum executores esse, & cooperatores Dei ad gubernandum populum Christianum. Quod quidem ostenditur primo de quatuor Imperatoribus qui in isto medio tempore regnaverunt, necnon & præsenes fuerunt quatuor Conciliis solemnioribus, & universalioribus, & approbantes ipsorum statuta, & eisdem se humiliter subijcentes. Primum fuit Nicænum trecentorum decem, & octo Episcoporum tempore Constantini, ubi condemnatus est Arius presbyter Alexandrinus, ut historie tradunt, qui filium Dei assererat minore Patre: ubi de dicto Principe fertur, quod eidem Concilio omnes sumpsisse fecit, quasi in hoc recognoscens suum dominum Vicarium Christi: cujus vices totum gerebat Concilium, quia beatus Sylvester absens fuerat ad eodem ex speciali causa. Secundum autem Concilium fuit Constantinopolis, sub Cyriaco Papa celebratum (quidam tamen dicunt sub Damaso) præsenste Theodosio seniore, ut historie tradunt, centum quinquaginta Episcoporum: in quo multe fuerunt hereses condemnate; sed præcipue Macedonii Episcopi Constantinopolis, qui Spiritum sanctum negabat esse Deum, Patri consubstantialem, & Filio. Hic autem Theodosius tantæ reverentie fuit ad Ecclesiam, quod, ut scribit Gelasius Anastasio Imperatori, beato Ambrosio prohibente eidem ingressum Ecclesie, non fuit ausus intrare, quin potius excommunicavit eum, quia consensit in necem multitudinis Thessalonice, eo quod sum iudicem occidissent, ut narrat historia tripartita. Quod totum Princeps Catholicus patienter tulit; & tandem durissime reprehensus ab ipso publicam prius egit poenitentiam, quam publicum haberet Ecclesie ingressum. Tertium autem Concilium celebratum fuit sub Theodosio juniore Arcadii filio apud Ephesum, ducentorum Episcoporum tempore Celestini primi, licet præsen non fuerit, sed ejus vices gessit Cyrillus Alexandrinus Episcopus confidentia Theodosii, qui tantæ fuit honestatis, & maturi Consilii, & reverentie ad divinum cultum, quod etiam in tenella ætate permissus est imperare, ut historie tradunt. Synodus autem prædicta contra Nestorium Constantinopolis Episcopum congregata fuit, qui duas personas ponebat in Christo, & duo supposita, per quæ tollebat veram unio unitusque naturæ. Quartum autem Concilium fuit celebratum in Chalcedonia sexcentorum triginta Episcoporum sub Leone I. præsen-

(1) *Al. Martino.* (2) *Al. quartæ.* (3) *Al. Sanctas.*

te Principe (1) Marciano, de quo præ reverentia Romanæ Ecclesie sic dixisse fertur in actione septima præfata Synodi. Nos, inquit, ad fidem confirmandam, non ad potentiam ostendam, exemplo religiosissimi viri Constantini, huic Concilio interesse volumus, ut inventa veritate, non ultra multitudine prævis doctrinis attracta discordet. Per quod habeo quod tota intentio Principum antiquius erat ad favendum fidei, & Ecclesie Romane reverentie, & honori. In hoc autem Concilio damnatus est Eutycheus cum Dioscuro Episcopo Alexandrino: qui, sicut Nestorius ponebat naturas, & personas distinctas, sic isti assererant confusas, & admixtas.

CAPUT XVIII.

De duobus Conciliis sequentibus post alia quatuor, celebratis tempore Justiniani, & Constantini junioris: & quæ fuit ratio quare Imperium translatum fuit à Græcis ad Germanos.

Multa etiam, & alia fuerunt Concilia, licet ista fuerint principaliora, à tempore Constantini usque ad Carolum, in quibus Principes se subiectos Ecclesie, ac fideles ostendant; sed præcipue Justinianus post cursum (2) quintæ Synodi centum viginti Episcoporum presidente Julio Papa. Hoc enim manifestum est ex suis legibus, quas in favorem condidit ecclesiastici status. Item ex epistola quam celebrato Concilio in Constantinopoli per totam orbem terrarum direxit, in qua instituit Ecclesie se subjecit, mandans populis eidem in omnibus obedire, replicans etiam super quatuor Conciliis memorata statuta, & eadem confirmans, (3) suas sanctiones, sive leges subijcens ecclesiasticis institutis; sed præcipue in usuris, & matrimonio, in quibus tanta vitæ civilis versatur. Quæ quidem Synodus celebrata fuit contra Theodorum, & ejus sectatores Constantinopoli, qui aliud dicebant esse Verbum Dei, & aliud Christum, negantes etiam Beatam Mariam. Sexta autem Synodus celebrata fuit in urbe regia præfata, Constantino juniore procurante, centum quinquaginta Episcoporum, rogatu Agathonis contra Macarium Antiochenum Episcopum, & ejus socios, qui unam operationem, & unam voluntatem in Christo asserunt juxta perfidiam Eutycheis. In qua quidem Synodo dictus Constantinus, qui fuit post Justinianum Principem ad 150. annos, fidei multum favit: destruens Monothelitas hereticos, quorum pater, & avus fuerunt fautores, restauravit Ecclesias per ipsos destructas.

Hæc pro tanto sint dicta ad ostendendum quod Constantinopolis Imperatores fuerunt Romanæ Ecclesie protectores, ac propugnatores usque ad tempora Caroli Magni. Tunc igitur gravata Ecclesia à Longobardis, & Constantinopolis imperio auxilium non ferente, quia forte non poterat, ejus potentia diminuta, advocavit Romanus Pontifex ad sui defensionem contra prædictos Barbaros Regem Francorum. Primo quidem Pipinum Stephanus Papa, & successor Zachariæ contra Aistulphum Regem Longobardorum: deinde Adrianus, & Leo Carolum Magnam contra Desiderium Aistulphi filium: qui extirpato, & devicto cum sua gente, propter tantum beneficium Adrianus Concilio celebrato Romæ centum quinquaginta Episcoporum, & venerabilium Abbatum, imperium in personam magnifici Prin-

Principis Caroli à Græcis transiit in Germanos: in quo factis satis ostenditur qualiter potestas imperii ex judicio Papæ dependet. Quamvis enim Constantinopolis Principes Romanam Ecclesiam defendebant, ut fecit Justinianus per Bellisarium contra Gothos, & Mauritius contra Longobardos, Ecclesia dictos Principes fovit. Postquam vero defecerunt, ut tempore Michaelis contemporanei Caroli, de alio Principe ad sui protectionem providit.

CAPUT XIX.

Qualiter diversificatus est modus imperii à Carolo Magno usque ad Ottonem tertium, & unde plenitudo potestatis summo Pontifici convenit.

ET tunc diversificatus est modus imperii: quia usque ad tempora Caroli in Constantinopoli in eligendo servabatur modus antiquus: aliquando enim assumebantur de eodem genere, aliquando aliunde, & aliquando per Principem fiebat electio, aliquando per exercitum. Sed instituo Carolo cessavit electio, & per successionem assumebantur de eodem genere, ut semper primogenitus esset Imperator, & hoc duravit usque ad septimam generationem: qua etiam deficiente, tempore Ludovici à Carolo separari, cum Ecclesia vexaretur ab iniquis Romanis, advocatus est Otto primus dux Saxonium in Ecclesie subsidium, liberataque Ecclesia à vexatione Longobardorum, & impiorum Romanorum, ac Berengarii tyranni, in Imperatorum coronatur à Leone septimo, genere Alamano, qui & imperium tenuit usque ad tertiam generationem: quorum quilibet vocatus est Otto. Et ex nunc, ut historie tradunt, per Gregorium quintum genere similiter Theutonico provisa est electio, ut videlicet per septem principes Alamanie fiat, quæ usque ad ista tempora perseverat; quod est spatium ducentorum septuaginta annorum, vel circa: & tantum darabit, quantum Romana Ecclesia, quæ supremum gradum in principatu tenet, Christi fidelibus expediens judicaverit. In quo casu, ut ex verbis Domini supra inductis est manifestum, videlicet pro bono statu universalis Ecclesie, videtur vicarius Christi habere plenitudinem potestatis, cui competit dicta provisio ex triplici genere. Primo quidem divino: quia sic videtur voluisse Christus ex verbis superius introductis, & infra etiam ostendetur. Secundum vero ex jure naturali: quia supposito ipsum primum locum tenere in principatu, oportet eum dici caput, à quo est omnis motus, & sensus in corpore mystico: per quod habemus quod omnis influenza regiminis ab ipso dependet. Amplius autem in communitate oportet attendere ad conservacionem ipsius: quia hoc natura requirit humana, quæ sine societate vivere non potest. Conservari autem nequit nisi per dirigentem primum in quolibet gradu hominum: & hoc est in actibus hominum primus hierarcha, qui est Christus: unde seipsum dirigens, & consulens, & movens, cujus vices summus Pontifex gerit. Rursus autem dictum est supra in primo Libro, quod Princeps est in regno sicut Deus in mundo, & anima in corpore. Constat autem quod omnis operatio naturæ ex Deo dependet sicut gubernante, movente, & conservante: quia in ipso movetur, & sumus, ut dicitur in Actibus Apostolorum (xvii. 28.) & Propheta Isai. xxvii. 12. *Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine.* Similiter & de anima dici potest: quia omnis actio naturæ in corpore in triplici genere causæ dependet ex anima.

Hoc autem videmus in Deo quod gubernando, & dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro conservacione totius: sic & natura facit pro conservacione humani corporis ex virtute anime. Simile contingit in Principe totius regni: quia pro conservacione regiminis super subditos ampliat ejus potestas imponendo talia, destruendo civitates, & castra pro conservacione totius regni. Multo igitur magis hoc convenit summo & supremo Principi, id est Papæ, ad bonum totius Christianitatis. Propter quod & prima Synodus Nicæna præsenste Constantino eidem primatum attribuit in primis canonibus quos instituit. Jura etiam sequentia dictum Concilium in his singulariter dictum principatum attollunt, dicentia, quod sic debet reputari ejus sententia tamquam ab ore Dei prolata: & hoc idem Carolus Magnus conficitur ibidem. Item non licet appellare ab ejus sententia. Item ipse est qui superiorem non habet. Item ipse est qui vices Dei gerit in terris.

Et hæc est tertia via, sive ratio per quam ostenditur, & concluditur, summum Pontificem in dicto casu plenitudinem potestatis habere. In duobus igitur casibus ampliat ejus potestas, ut patet supra, vel ratione delicti, vel ad bonum totius fidei: quod elegerunt nobis ostendit Propheta Hieremias (cap. 1. 10.) cui in persona vicarii Christi dicitur: *Ecce, inquit, constitui te super gentes, & regna, ut evellas, & destruas, & disperdas, ac dissipes:* quod ad rationem delicti referimus: ubi in quatuor illis vocabulis diversa genera peccatorum accipimus, quæ infligi possunt unicuique fideli, sive subdito, cum dicit, *super gentes; sive domino, cum dicit, & super regna.* Secundum autem est, unde accipimus ampliatam summum Pontificis potestatem, cum postea dicitur: *Et adifices, & plantes:* quod ad providentiam vicarii Christi pertinet pro bono universalis Ecclesie.

CAPUT XX.

Comparatio regalis domini inter imperiale & politicum qualiter convenit cum utroque.

HIJ habitis, videnda est comparatio imperialis domini ad regale & politicum: quia, ut ex dictis apparet, convenit cum utroque; & cum politico quidem quantum ad tria.

Primo enim considerata electione. Sicut enim consules Romani, & dictatores, qui politice regerant populum, assumebantur per viam electionis, sive à senatoribus, ita & de Imperatoribus contingebat, quod assumebantur sive à Romano exercitu, ut Vespasianus in Palestina, ut historie tradunt, & similiter Phocas ex militari seditione in oriente assumptus est contra Mauritium Imperatorem, quem postea interfecit. Aliquando autem eligebantur Imperatores à senatoribus, ut Trajanus, & Diocletianus; quamvis unus de Hispania esset, alter vero de Dalmatia. Et similiter Elius pertinax à senatoribus est assumptus. Item non semper de genere nobili, sed de obscuro, ut in prænominitis liquet Caesaribus, Vespasianis, & Diocletiano, sicut historie tradunt. Sic de consularibus, & dictatoribus Romanis contigit, sicut supra patuit de Lucio Valerio, & Fabricio. Et Augustinus refert in V. de civitate Dei de Quinto Cincinnato, qualiter cum solum quatuor haberet jugera ad colendum, factus est dictator major.

Item alia est comparatio, sive similitudo, quod ipsorum dominum non transibat in posterum, unde statim ipso mortuo dominium expirabat. Quantum au-

tem ad ista duo exemplum habemus etiam modernis temporibus, quod electi sunt Imperatores, videlicet Rodolphus simplex comes de Aunsburg: quo mortuo, assumptus est in Imperatore comes Adolphus de Anaxone: quo occiso ab Alberto Rodolpho filio, eodem modo assumptus est. Hoc ergo generale est, nisi forte vel ipsorum probitate contingeret ipsos assumi, vel ex gratia patris ipsorum, ut de Arcadio, & Honorio filiis Augusti Theodosii contigit, & similiter de Theodosio juniore Honorii filio. Nam quia bene rexerunt in suo genere aliquo tempore perseverare dominum. Similiter accidit de Romanis consulibus, quod licet singulis annis eligerent consules, saltem quantum ad magistratum, ut patet in I. Machab. sæpius tamen contingeat quod propter probitatem personæ, vel generis transibat in posterum, ut de Fabio Maximo contigit, de quo scribit Maximus Valerius, quod cum a se quinquies, & à patre, avo, & proavo, majoribusque suis sæpe consulatum gestum conspiceret, animadversione quam constanter potuit cum populo id egit, ut aliquando vacationem Fabie genti darent, ne maximum imperium in una tantum continuaretur familia.

Accidit quoque quandoque per quamdam violentiam usurpari imperium, non ex merito virtutum, sicut fertur de Cajo Caligula sceleratissimo, qui tunc nepos Tylerii, sub quo Christus passus est. Et similis de Nerone verificatur sententia. Hoc idem accidit de consulibus urbis, quod ex eorum impetate, ut historia narrat, usurpaverunt dominium, sicut Sylla, & Marius, commotores urbis & orbis. Ex quibus omnibus patet convenientia imperialis domini cum politico.

Sed & cum regali ex triplici parte convenientia ostenditur.

Primo quidem ex modo regendi: quia jurisdictionem habent ut Reges, & eisdem quodam jure nature sunt ut Regibus tributa, & vectigalia instituta, quæ & transgredi non possunt sine peccato, nisi sicut in jure regali superius diffinito: quod consules nequeunt, nec etiam quicumque alii civitatum Rectores in Italia, qui politico regunt regimine, ut jam dicitur. Tributa enim, & vectigalia ad æratium publicum deducuntur: & de hoc Salustius refert, qualiter reprehendit Cato in sua concione Romanos consules sui temporis. Cum enim commendasset eos, quod *eis fuit domi industria, foris justum imperium, animus in consulendo liber, neque illidini, neque delicto obnoxius; subiungit: Pro his nos habemus luxuriam, atque avaritiam, publicæ egestatem, privatam opulentiam.*

Secunda convenientia Imperatorum cum Regibus est corona, quia coronantur ut Reges. Duplicem enim habent coronam, & recipiunt electi in Imperatorem. Unam quidem prope Mediolanum, in villa quæ dicitur Modoetia, ubi sepulti sunt Reges Longobardorum: quæ quidem corona ferrea dicitur esse signum quod primus Imperator Germanus Carolus Magnus colla Regum Longobardorum, suæque gentis perdidit. Secundam coronam, quæ aurea est, à summo percipit Pontifice, & cum pede sibi potingerit, in signum suæ subjectionis, & fidelitatis ad Romanam Ecclesiam. Hujus autem fastigii dignitatem nec consules, nec dictatores habebant in urbe; quia, ut scribitur in I. Machabæorum, inter præsidēs Romanos nemo portabat diademam, nec induebatur purpura, quorum utramque faciunt Imperatores, & Reges.

Tertia vero convenientia quam Imperatores habent

cum Regibus, & differunt à consulibus, sive rectoribus politicis, est insitutio legum, & arbitraria potestas, quam habent super subditos in dictis casibus: propter quod & eorum dominium majestatis appellatur, imperialis videlicet, & regalis: quod consulibus, & rectoribus politicis non convenit, quia agere ipsis non licet nisi secundum formam legum eis traditam, vel ex arbitrio populi, ultra quam iudicare non possunt.

Paret igitur de qualitatibus imperialis regiminis secundum diversitatem temporum, & comparationem ipsius ad regimen politicum, & regale.

CAPUT XXI.

De dominio principum qui subsunt Imperatoribus, & Regibus, & de diversis nominibus eorum quæ importent.

Determinatis his quæ ad regimen regale, & imperiale pertinent, nunc de dominis eisdem annexis est dicendum, ut sunt principes, comites, duces, marchiones, barones, castellani, & quibusdam aliis nominibus ad dignitatem pertinentibus secundum diversas consuetudines regionum. Sunt etiam alia nomina dignitatum sub Regibus, de quibus Scriptura sacra mentionem facit, ut satrapa; unde in Daniele (cap. 11. 94.) scribitur: *Congregati sunt satrapæ Regis Babiloniae, magistratus, & iudicæ: & ibidem etiam fit mentio de optimatibus Regis. In I. etiam Machab. quatuor ponuntur nomina dignitatum: ubi dicitur, quod contra Nichanorem Judas constituit populo duces, tribunos, & centuriones, & pentacontarchos, & decuriones. Gesa etiam Romanorum quibusdam singularibus nominibus suos rectores appellat, post exactos Reges, videlicet consules, dictatores, magistratus, tribunos, senatores, patricios, & præfectos. Item scipiones, censors, & censorios. De quibus omnibus sub duplici titulo est agendum. Primo quidem de nominibus propriis Imperatorum, & Regum, & annexis statui, unde traxerunt originem, & quæ fuit ipsorum regimen: postea vero de propriis pertinentibus ad politicum principatum.*

Propria autem nomina dignitatum deservierunt Imperatoribus, & Regibus, sunt quidem principes, domini videlicet provinciarum, quasi primum locum tenentes sub regali, vel imperiali dominio. Unde & dominantur baronibus, & comitibus interdum, ut in Theutonia, & regno Siciliae patet. Quamvis etiam Scriptura istud nomen sæpius extendat ad omne genus domini, & præcipue nobilis: ad ejus similitudinem quidam Angolorum ordo vocatur principatus, quia dominantur toti provincie. Unde & in Daniele (x. 13.) scribitur: *Principes Persarum resisit viginti uno diebus.* Item etiam Joseph, qui secundus erat à Rege in Ægypto, se principem vocat, ut in Genes. scribitur. Secundum nomen est comitum, quod quidem nomen fuit assumptum primo à populo Romano post exactos Reges. Eligebant enim singulis annis, ut tradit Isidorus II. Eymologiarum, duos consules, quorum unus rem militarem, alter vero rem administrabat civilem: & isti duo consules primo vocati sunt comites, à commendo simul per veram concordiam. Unde aucta fuit respublica, ut Salustius tradit de bello Jugurthino. Processu vero temporum istud nomen abolitum est à Romano regimine, & translatum est ad statum aliquem dignitatis, sub Regibus, & Imperatoribus deputatum. Unde dicuntur comites à comitendo; quia ipsorum officium est præcipue Reges, &

Im-

Imperatores sequi in rebus bellicis, vel quacunque militari, & in aliis quibuscumque gerendis pro totius regni utilitate. Duces autem à ducatu populi dicti sunt, sed præcipue in castris. Est enim ipsorum officium, exercitum dirigere, & ipsium in pugna præire. Unde cum filii Israel impugnantur à Chananeis, quæsiervit à se invicem, ut scribitur in Lib. Judicum (cap. 1. 1.) *Quis ascendit ante nos contra Chananeum, & quis erit dux belli?* Et hoc nomen tali rectori proprie convenit propter difficultatem regendi quando quis est in pugna. Unde ab excellentia regiminis congruissime dux vocatur. Quæ ratione Josue, sive Jesus Nave, quia pugnavit bella Domini, sic vocatus est; sicut testificatur de ipso esse egregius princeps Marathias in I. Machabæorum (11. 55.) *Jesus dum implet verbum, factus est dux in Israel.* Sic etiam dixerunt zelatores legis Judaicæ Jonathæ, mortuo Juda Machabæo (ibid. 13. 30.) *Eligimus te in principem, & ducem ad bellandum bellum nostrum.* Aliud autem nomen dignitatis deservierunt Imperatoribus, & Regibus est marchio, qui comitatus æquipollens; sed hoc nomine sortitur à severitate justitiæ. Dicitur enim marchio, à marcha, quod est singulare divitum pondus, per quod significatur recta & rigida justitia. Hoc autem satis congrue apparet in dictis principibus: quia, ut communiter reperitur, in regionibus nobis notis, omnes tales principes qui isto nomine nuncupantur, sunt in provinciis asperis. Propter quod & confinia regionum, quæ sunt loca montuosa, & rigida, apud aliquos appellantur marchie; vel in provinciis lascivis: quorum utrumque genus rigore justitiæ conservatur. Est & aliud nomen quod baro dicitur, à labore dictum, sive quia in laboribus fortes, ut Isidorus tradit in commemorato Lib. Bara enim græce, latine *gravis*, sive *fortis* vocatur. Hoc autem proprium est principum ut in continuis sint gymnasii, sicut in partibus Gallie, & Germaniæ est solimus, sive in venationibus, vel aucupis, sive in ornamentis, ut mos fuit ipsorum antiquitus, ut Ammonius historiarius scriptor egregius scribit. Cujus ratio ponitur à Vegetio de re militari, quia oportet ipsos esse primos ad bellandum pro subditis, & assuetudine efficiuntur audaces. Unde ipse subdit ibidem, quod nullus attentare dubitat quod se bene didicisse confidit. Et quia ad omnes principes laboris exercitium pertinet, ideo istud nomen omnibus est commune, sive ad principes, sive ad comites, & sic de aliis sub regali dominio existentibus.

CAPUT XXII.

De quibusdam nominibus dignitatum singularibus in quibusdam regionibus: & qualis sit omnium istorum regimen.

Sunt autem & alia nomina consequentia regale, vel imperiale dominium in quibusdam regionibus, sive provinciis, quæ aliquid important, ut nomen satrapæ, & optimatis apud Persas, & Phylitæos. Quorum primum significat promptitudinem serviendi: unde satrapæ dicuntur quasi satis parati, quod est officium principis propter fidelitatem quam jurat suo superiori; vel satis rapientes, quod videtur importare ipsum nomen, cum sit fastuosum, ut ex ipsa sacra Scriptura est manifestum. Optimatum autem nomen significare videtur supremum gradum sub principe, ab optimo dictum. Magistratus à præminencia consilii, & doctrinæ dicti sunt in regimine; quomodo & majores curiæ Regis Franciæ sic vocantur, quasi ma-

jores statu. *Storon* græce, latine *statio* dicitur. Judices vero quasi jus dantes patores, qui proprie assessores dicuntur, qui etiam prætores quasi pre alios locum tenentes in curia. Sed præses nomen est sacre Scripturæ, sic dictus, ut tradit Isidorus, quia alicujus loci tutelam præsidialiter tenet. Sunt & alia duo nomina ad dignitatem pertinentia in curia Regis, de quibus fit mentio inter officiales curiæ Salomonis in III. Regum, ut à commentariis, & scriba, qui in officiis distinguebantur: quia unus præerat legionibus scribendis per Principem institutis, quod idem videtur quod magistratus, alius autem præpositus erat responsivis Regum, quem & nos cancellarium appellamus. Præter hæc autem sunt & alia duo nomina usitata quidem in partibus Gallie, forte ex proprio idiomate alicujus gentis, in quibus nos ab ipsis talem possumus etymologiam sortiri, ut est mariscallus & senescallus, qui proprie rectores expositi sunt ad universalia negotia regionis, quod utrumque nomen importat, ut mariscallus, idest dominus laborum (*Maris* enim syriace, *domina*, vel *dominus* latine, callus autem laborem importat; senescallus autem à *senes*, propter maturitatem regiminis, & *callus calli*: in tali enim officio non debent exponi nisi homines magnæ experientiæ, & laboris assidui. Apud Hispanos autem omnes sub Rege principes divites homines appellantur, & præcipue in Castella: cuius est ratio, quia Rex providet in pecuniis singulis baronibus secundum merita sua; vel secundum complacentiam hos deprimit, hos exaltat. Ut in pluribus enim munitiones, & jurisdictiones non habent, nisi ex voluntate Regis, & inde vocantur divites homines, quia cui in majori summa provideretur per Regem, ille major est princeps, quia pluribus potest milibus providere: quem modum adhuc observant Romani militia; eo quod sub stipendiis vivunt. Sunt ibi & alii qui vocantur infantes, & alii infantiones: quorum primi sunt de genere regio, qui filii, vel nepotes, sic dicti ab innocentia populi, quia nullum debent ledere, sed conservare, ac in justitia fovere, & Regi sicut infantes in omnibus obedire, quod hodie male observatur ibidem. Secundi vero sic sunt dicti, quia primos debent sequi sicut majores. Sunt enim nobiles, qui plus virtutis habent quam miles simplex, & aliquorum castrorum, & villarum domini, qui & alicubi castellani dicuntur. Dicti autem sunt infantiones, quia minus possunt inter alios principes ledere propter impotentiam suam, sicut pueri ab infantia recedentes. Si enim ledant subditos suos, rebellant, majores principibus adherentes, & sic perdunt dominium. Item nec potentiam habent majorum principum, sicut nec puer respectu viri.

Hæc igitur de principibus subjectis, & subalternatis Regibus dicta sufficiant, & quid significant, vel quid importent. De cæteris vero dignitatibus supra præmissis, quæ ut in pluribus pertinent ad politiam, licet aliqua sint communia, infra in sequenti opere declarabitur. Nunc enim videndum est quale est ditorum principum regimen: circa quod est respondendum secundum sententiam sacre Scripturæ. Dicitur enim in Eccli. x. 2. *Secundum judicem populi, sic & ejus ministri sunt, & qualis est rector civitatis, tales habitantes in ea.* Tales enim principes modum habent communiter regendi, regaliter, vel imperialiter, nisi forte in aliquibus locis propter consuetudinem usurpatam, vel ex tyrannide, vel propter malitiam gentis, quia aliter domari non possunt, ut dictum est supra, nisi tyrannico regimine, ut accidit in insula Sardiniæ, & Corsicæ, item in quibusdam insulis Græciæ, item

item in Cypro in quibus dominantur nobiles principatu despotico, vel tyrannico; unde & de insula Sicilia traduntur historias, quod semper fuit mixta tyrannorum. In partibus etiam Italiae comites, & alii principes, nisi forte per violentiam tyrannizent, oportet subditos suos regere more politico, & civili. Inveniuntur etiam apud eos quedam nomina dignitatum ex jure imperii dependentium, & supra simplicem militiam transcendendum, ut sunt valvasalli, & cathani, qui & proceres appellantur, jurisdictionem super subditos habentes; quamvis hodie per civitatum potentiam sit diminuta, vel subtracta totaliter. Valvasalli autem vocantur à valvis, quia deputati erant ad custodiendum portas palatii regalis, sive imperialis, quos nos ostiarios appellamus. Cathani ab universitate operum in curia principum, & strenuitate super alios simplices milites, sunt dicti, qui & proceres quasi ante alios procedentes dicuntur. *Catha* enim universale græco nomine significamus. Multa etiam sunt alia nomina secundum diversas regiones, & linguas ad beneplacitum principum instituta. Sed hoc ad presens sufficit relinquo reservando ad regimen politice, de quo specialis debet esse tractatus propter diffusionem materie: ubi de nominibus dignitatum agitur, prout patitur natura regiminis secundum diversos provinciarum mores, ut Philosophi, & historici tradunt scriptores.

DE REGIMINE PRINCIPUM LIBER IV. CAPUT I.

De differentia inter Principatum regni, & principatum politicum, quem dividit in duos.

Constitues eos Principes super omnem terram, memores erunt nominis tui, Domine. *Psal. xliv. 17.*

Licet dominium omne, sive principatus à Deo sit institutus, ut supra est declaratum in III. Lib. diversus tamen in ipso traditur modus à Philosopho & per sacram Scripturam. Quia ergo supra in præfato jam Libro actum est de monarchia unius, puta de dominio summi Pontificis, regali, & imperiali, ac ipsorum naturam concomitantibus; nunc hic congrue agitur de dominio plurium, quod communi nomine politicum appellamus, descriptum nobis in præsumptis verbis dupliciter, & quantum quidem ad modum assumendi, & quantum ad modum vivendi. Modus autem assumendi in hoc gradu electivus est in quocumque hominis genere, non per naturæ originem, ut de Regibus accidit, quod verbum institutionis importat. *Constitues, inquit, eos principes: sed addit, super omnem terram, in hoc ostendens generalem regulam in principatu politico; ut generalis sit per viam electionis, ut statuatur princeps; sed quod sit virtuosus: unde subdit: Memores erunt nominis tui, Domine, in consideratione scilicet divina, suorumque præceptorum, quæ sunt regentibus quedam recta ratio agendorum. Propter quod in Proverbiis (cap. vi. 23.) dicitur, quod *mandatum Domini lucerna**

est, & lux lux. Maximus etiam Valerius de Cesare dicit, quod celesti providentia virtutes per ipsum forebantur, & vitia vinciebantur. De hoc autem principatu in præfati Libro est pertractandum: quem Philosophus sic distinguit in III. Polit. & supra ostensum est in principio Libri: quia si tale regimen gubernatur per paucos, & virtuosos, vocatur *Aristocratia*, ut per duos consules, vel etiam dictatorem in urbe Romana in principio expulsi Regibus. Si autem per multos, veluti per consules, dictatorem, & tribunos, sicuti in processu temporis in eadem contigit urbe, postea vero senatores, ut historiae narrant; tale regimen *Politiæ* appellant, à *polis*, quod est pluralitas, sive civitas: quia hoc regimen proprie ad civitates pertinet, ut in partibus Italiae maxime videmus, & olim viguit apud Athenas post mortem Codri, ut Augustinus refert de civitate Dei. Tunc enim à regali dominio destituerunt, magistratus republicæ assumentes, sicut in urbe. Sed quocumque modo dividitur contra regnum, sive monarchiam, & ipsorum oppositum contra oppositum: quia si propositum in proposito & oppositum in opposito. Et quantum utrumque pluralitatem includit, ista duo ad politicum se extendunt, prout dividitur contra regale, seu despoticum, ut Philosophos tangit in I. & III. Politic. De hoc ergo hic est agendum. Et primo quidem in quo differit à regali, sive imperiali, sive monarchico, quod ex prædictis in I. & III. Lib. aliquoties videri potest. Sed nunc etiam differentia est addenda, quia legibus astringuntur rectores politici, nec ultra possunt procedere in prosecutione justitiæ: quod de Regibus, & aliis monarchis Principibus non convenit: quia in ipsorum pectore sunt leges recondite, prout casus occurrunt; & pro lege habetur quod Principi placet, sicut jura gentium tradunt: sed de rectoribus politici non sic reperitur, quia non audebant aliquam facere novitatem, præter legem conscripiam: unde in I. Machabæorum (viii. 15.) scribitur, quod Romani *curiam fecerunt*, & quod *quotidie consulabant trecentos viginti, consilium agentes semper de multitudine, ut quæ digna sunt gerant.* Per quod habetur quod in regimine Romano à Regum expulsionem dominum fuerit politicum, usque ad usurpationem imperii, quod fuit quando Julius Cæsar prostratis hostibus, videlicet Pompejo occiso, & filiis, subjugatoque orbe, singulare sibi assumpsit dominium, & monarchiam, convertitque politiam in despoticum principatum, sive tyrannicum. Nam, sicut historie tradunt, post prædicta ad contemptum senatorum videbatur intendere. Ex quo provocati majores urbis, ipsum in capitulo viginti quatuor pugionibus perforaverunt, auctoribus Bruto, & Cassio, plurimoque senatu. Advertendum etiam hic, quod quamvis unus dominaretur singulis annis, ut in dicto Lib. Machabæorum scribitur, sicut in civitatibus Italiae etiam modo contingit, regimen tamen dependebat ex pluribus, & ideo non regale, sed politicum appellabatur; sicut & de iudicibus Israeliticis populi accidit, cum tamen non regulariter, sed politice populam regerent, sicut dictum est supra. Considerandum etiam, quod in omnibus regionibus, sive in Germania, sive in Scithia, sive in Gallia, civitates politice vivunt; sed circumscripta potentia Regis, sive Imperatoris, cui sub certis legibus sunt stricti. Est etiam alia differentia, quia rectores sæpius exponuntur examini, si bene judicaverunt, aut reverterentur secundum leges eisdem traditas, & ex contrario subiciuntur pœnis: unde ipse Samuel, sicut in I. Regum (111. 2.) scribitur, quia populum Israeliticum ju-

judicaverat prædicto modo, tali se sententiæ exponit, assumpti in Regem Saule. *Ecce, inquit, præsto sum: loquimini de me coram Domino, & christo ejus, scilicet Saule, utrum bovem cuiusquam tulerim, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu alicujus manus accepi.* Sic etiam de consulibus Romanis traduntur historie: Propter quam causam accusatus Scipio Africanus ab impijs æmulis, quod pecunia corruptus fuisset, urbem reliquit. Ex talibus falsis æmulationibus in processu temporis exorta sunt bella civilia: quod in Regibus, vel Imperatoribus locum non habet; nisi quod regiones interdum eis rebellant, si jura regni transcendunt, sicut in partibus Hispaniæ, & Hungariæ frequentius accidit; & inde etiam in oriente sæpius machinantur mortem dominis, ut apud Ægyptum de Soldano contingit, & in Persyde, & Assyria, de Principibus Tartarorum. Ex qua causa quia Principes sæpe efficiuntur tyranni, quedam regiones indignum judicant, ut etiam Philosophus narrat in sua Politica, quod Reges in ipsorum provinciis perpetuentur in filiis, hoc est quod filii Regum succedant in regno; sed ipso mortuo eligit Populus quem magis ornatum moribus comprehendunt, sicut fiebat de Imperatoribus, ut supra patuit in III. Lib. & in Ægypto adhuc observatur modernis temporibus. Queruntur enim pueri elegantes in diversionibus, & præcipue in partibus Aquilonis, quia sunt stature proceræ, & ad militarem disciplinam idonei. Hi de ærario publico nutriuntur, exercitantur in gymnasijs, & disciplinis scholasticis, in civilibus actibus, & rebus bellicis assistunt Soldano in ministerio, sicut traditur; & post mortem ejus, qui probati inveniuntur, ad principatum assumuntur. Interdum tamen impeditur ex violentia, sive ex tyrannide, aut fastu ambitionis. Sunt & aliæ differentie circa regimen, quantum ad tempus regiminis, & alias circumstantias, de quibus Philosophus mentionem facit in IV. Politicorum; sed ista sufficiant, & quæ dicta sunt supra in secundo, & tertio Libro.

CAPUT II.

Hic ostendit necessitatem constituendi civitatem, propter communitatem necessarium humanæ vitæ, circa quam præcipue consistit principatus politicus.

ET quia regimen politicum maxime consistit in civitatibus, ut ex supra dictis apparet: (provinciæ enim magis ad regale pertinere videntur, ut in pluribus reperitur, excepta Roma, quæ per consules, & tribunos, ac senatores gubernabatur orbem, ut in dicto Libro Machabæorum est manifestum, & quibusdam aliis Italiae civitatibus, quæ licet dominentur provinciis, reguntur tamen politice;) ideo de ipsius constitutione nunc est agendum. Et primo quidem ostendenda est ejus constituenda necessitas, & quæ ejus communis. Secundo vero quot sunt partes ejus, sive ex quibus hominum generis componitur.

Necessitudo autem apparet primo quidem considerata humana indigentia, per quam cogitur homo in societate vivere: quia ut in Job xiv. 1. scribitur, *homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletus multis miserijs, idest necessitatibus vitæ, in quibus miseria manifestatur: unde secundum naturam esse animal sociale, sive politicum, ut Philosophus probat in I. Politic. & inde concluditur communitatem*

civitatibus esse necessariam pro necessitatibus humanæ vitæ.

Amplius autem natura providit cæteris animalibus ornamenta, & munimenta in sui exordio: unde ex virtute naturæ æstimativa vitæ contraria, & convenientia diligit, nullo dirigente prævio, ut opus naturæ sit in eis opus intelligentiæ, sicut Philosophus tradit in I. Physic. Sed in homine non sic, immo instructore indiget ad eligendum proportionata naturæ, propter quod nutrimentum habet ad ista docenda.

Rursus ad idem vestes, & regumenta, quibus ornantur animalia, & plantæ statim sicut nascuntur, & homo caret, significativa sunt indigentia: pro quibus oportet recurrere ad hominum multitudinem, unde civitas constituitur. Propter quod Dominus ostendit in hoc lilia agri, & volucres cæli, & sic de similibus, melioris esse conditionis quam homo, referendo indigentiam ad illum magnificentem Regem Salomonem, qui tam excellenter abundavit. *Respicite, inquit, (Matth. vi. 26.) volucres cæli, quia non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea. Considerate lilia agri, quomodo non laborant, neque nent.* Postea subdit: *Dico vobis, quod nec Salomon in omni gloria sua cooperatus est sicut unum ex istis;* quasi majoris fuerit indigentia quantum ad victum; & vestimenta, ac regumenta, quam plantæ, & animalia.

Amplius autem ferocitas animalium, quæ facta sunt homini nociva post lapsum Adæ, ad hoc ipsum inducit. Ad majorem enim securitatem hominis, cuiuscumque rei timende, necessaria est communitas hominum, ex quibus civitas constituitur, unde homo reddatur securus. Et inde motus fuit Cain civitatem construere, ut in Genesi scribitur; unde & in Ecclesiastico (xi. 19.) dicitur, quod *edificatio civitatis confirmabit nomen.*

Rursus præter necessitatem in corpore sano sunt, & aliæ conditiones necessitatis pertinentes ad corpora ægra, quibus homo frequenter subjicitur. Ad sui autem reparationem sibi homo solus non sufficit, quem admodum animalia cum parturunt, quibus naturæ providit ut sine hominum medicina curentur, cognoscencia per æstimativam eis inditam herbas sanativas eroumunt, cum quæcumque alia ordinata ad ipsorum salutem. Homo autem horum ignarus indiget medicis, medicina, (1) & hominum ministerio, quæ omnia multitudinem requirunt hominum, quæ civitatem facit; & sic idem quod prius.

Amplius autem quia casus sunt multi, in quos homines incidunt per inopinatum eventum, quibus relevantur in societate, unde in Eccle. iv. 10. scribitur: *Væ soli, quia si ceciderit, non habet sublevantem se. Si autem fuerint duo, fovibuntur mutuo.*

Ex quibus omnibus concluditur, civitatem esse necessariam homini constituendam propter communitatem multitudinis, sine qua homo vivere decenter non potest: & tanto magis de civitate quam de castro, vel quacumque villa, quanto in ea plures sunt artes, & artifices ad sufficientiam humanæ vitæ, ex quibus civitas constituitur. Sic enim Augustinus diffinit eam in I. de civit. Dei, quod est *multitudo hominum in uno societatis vinculo colligata.*

Advertendum autem quod superius in principio primi Libri probatum est, societatem humanam esse necessariam, & hic similiter; sed aliter, & aliter utrobique: quia ibi secundum quod ordinatur ad Principem, hic autem secundum quod partes multi-

(1) Al. & omnium.